

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ДЬОРДЯЙ ВОЛОДИМИР ІВАНОВИЧ

УДК 343.915

**КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ
ОРГАНАМИ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЗГВАЛТУВАНЬ,
ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ НЕПОВНОЛІТНІМИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2015

Дисертацією є рукопис

Роботу виконано в Національній академії внутрішніх справ,
Міністерство внутрішніх справ України

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАПрН України,
заслужений юрист України
Коваленко Валентин Васильович,
ПВНЗ «Європейський університет»,
проректор з міжнародних відносин

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Головкін Богдан Миколайович,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

кандидат юридичних наук, доцент
Гацелюк Віталій Олександрович,
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України,
старший науковий співробітник відділу проблем
кримінального права, кримінології та судоустрою

Захист відбудеться «9» вересня 2015 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою:
ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх
справ за адресою: ДП-680, м. Київ, пл. Солом'янська, 1

Автореферат розісланий «6» серпня 2015 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Вивчення причин зростання злочинності, особливо злочинності неповнолітніх, має важливе суспільне та державне значення. Проблеми сексуальної злочинності ще потребують свого поглибленого, комплексного дослідження в кримінологічній теорії та практиці й, у першу чергу, через недостатній об'єм емпіричних даних щодо особистісних характеристик злочинця та їх відображення в механізмі злочинної поведінки, а також значний рівень латентності даних злочинів. Тому, на наш погляд, дослідження саме цієї проблеми необхідно здійснювати на базі використання підходів різних наук: кримінології, педагогіки, психології, психіатрії, сексології.

Неповнолітні особи, через специфічні вікові особливості, коли лише відбувається становлення їх психіки, потребують підвищеної уваги. Такий стан сприяє тому, що у них, через недостатню увагу батьків, учителів, вихователів, може сформуватися спотворене бачення світу. Саме в цей період відбувається поступове формування майбутнього злочинця.

Для неповнолітніх завжди більш притаманним було вчинення корисливих та корисливо-насильницьких злочинів (грабежі, розбої, вимагання). За статистикою в 2014 році зросла кількість злочинів, що вчинили неповнолітні, на 12,3 %; кількість злочинів, що вчинили неповнолітні та за їх участі склала 17,3 тис (3,5 % в загальній кількості злочинів).

Проте, не зважаючи на спрямованість неповнолітніх на вчинення таких злочинів, значною залишається частка тих, які посягають на статеву свободу та статеву недоторканість особи. Наприклад, у 2008 році кількість зареєстрованих зґвалтувань, що вчинені неповнолітніми, склала 84 злочини, а у 2014 – лише 8¹. Така, на перший погляд, позитивна тенденція, може свідчити лише про високій рівень латентності статевих злочинів через суб'єктивні та об'єктивні фактори.

В Україні зґвалтування становлять до 90 % усіх сексуальних злочинів. Реальна їх кількість значно перевищує кількість офіційно зареєстрованих випадків. Головними причинами цього є недооцінювання значущості події, страх перед помстою злочинця, небажання розголосу. Основними причинами зґвалтування може бути не лише задоволення сексуальних потреб, але й прагнення підкорити жертву, при цьому вік і зовнішність жінки іноді не мають значення.

Кількість статевих конфліктів і злочинів у сучасному суспільстві, враховуючи руйнацію моральних підвалин, епідемічно зростає.

У цьому контексті важливими є звернення до наукових досліджень відомих вчених, які аналізують проблеми боротьби зі статевими злочинами та зґвалтуваннями, зокрема: Ю.В. Александров, Ю.М. Антонян, В.І. Борисов, П.А. Воробей, В.О. Гацелюк, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, О.М. Джужа, О.О. Дудоров, Л.В. Дорош, А.І. Долгова, О.П. Дяченко, А.А. Жижиленко, А.Ф. Зелінський, А.П. Закалюк, О.М. Ігнатов, О.Г. Кальман, В.В. Коваленко, О.М. Костенко, О.О. Кваша, В.М. Кудрявцев, І.І. Лановенко, О.М. Литвак,

¹ Офіційна статистична звітність за 2014 рік

Л.В. Левицька, Г.М. Мінковський, А.А. Музика, В.О. Навроцький, М.О. Ісаєв, Н.О. Озова, Є.П. Побегайло, Д.В. Рівман, В.О. Туляков, І.К. Туркевич, З.А. Тростюк, П.Л. Фріс, Я.М. Шевченко, О.М. Яковлев, крім того в основу дослідження покладено праці фахівців з психології, соціології, психіатрії І.С. Кона, С.В. Познишева, О.О. Зайцева та ін.

Дослідженням статевих злочинів, зокрема щодо неповнолітніх, займалися такі вчені, як: С.С. Косенко «Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх», А.О. Джу́жа «Запобігання злочинам проти статевої недоторканості дитини», І.О. Бандурка «Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності в сфері статевих стосунків», А.С. Лукаш «Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх запобігання», Т.Д. Лисько «Кримінальна відповідальність за зґвалтування (порівняльно-правовий аналіз)», О.В. Губанова «Кримінологічна характеристика та запобігання зґвалтуванню (на підставі матеріалів практики Автономної Республіки Крим)», Л.М. Ларченко «Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині».

Однак незважаючи на пильну увагу до проблеми зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, чимало її аспектів все ще не висвітлені на належному рівні, вони потребують науково-теоретичного осмислення та обґрунтування.

Недостатня увага державних органів до проблеми злочинності неповнолітніх загалом, та вчинення ними зґвалтувань зокрема, також призводять до поглиблення антисоціальних проявів у суспільстві, зневажання соціальними та культурними нормами, посилення у нашому суспільстві проявів злочинності та жорстокості.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30.11.2011 р. № 1209, План заходів з виконання Концепції реалізації державної політики у сфері профілактики правопорушень на період до 2015 року, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 08.08.2012 р. № 767, а також Указ Президента України від 24.05.2011 р. № 597 «Про Концепцію розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні», Пріоритетних напрямів дисертаційних досліджень МВС України, що потребують першочергового розроблення і впровадження в практичну діяльність органів внутрішніх справ України на період 2010-2014 роки, оголошених наказом МВС України від 29.07.2010 р. № 347. Тему дисертації затверджено Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 2 від 22 лютого 2011 р.), зареєстровано Координаційним бюро Національної академії правових наук України (№ 1170, 2011 р.).

Мета і задачі дослідження. Мета роботи полягає в комплексному дослідженні статевих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, як кримінологічної категорії, та створення оптимальних шляхів їх запобігання органами внутрішніх справ.

Обрана мета обумовлює необхідність вирішення таких *задач*:

- з'ясувати стан наукового розроблення проблем запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, та концептуальних підходів до розуміння сутності зґвалтувань у структурі насильницьких злочинів;
- визначити методологію дослідження та генезис зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми;
- вивчити зарубіжний досвід запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, та можливості його імплементації в національне законодавство та правозастосовчу практику;
- розкрити зміст кількісно-якісних показників зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми;
- визначити кримінологічно значущі ознаки особи неповнолітнього гвалтівника та запропонувати їх типологію;
- з'ясувати основні причини та умови, що сприяють вчиненню зґвалтувань неповнолітніми;
- визначити форми та методи діяльності органів внутрішніх справ щодо загальносоціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми;
- розробити пропозиції удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають при вчиненні зґвалтувань неповнолітніми.

Предмет дослідження – кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми.

Методи дослідження. Для досягнення обґрунтованості теоретичних висновків і достовірності емпіричних результатів застосовано *системний* підхід, який у методологічному плані дозволяє охопити два взаємопов'язаних рівня пізнання – емпіричний і теоретичний.

Під час дослідження проблем зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, в юридичній літературі використовувався *історичний* метод та метод *експертних оцінок* (підрозділ 1.1). При розгляді зґвалтувань у структурі насильницької злочинності було використано *системний* метод, згідно з яким будь-яке соціальне явище розглядається як цілісність, в єдності всіх його зв'язків та відносин, дав можливість зорієнтуватися на розкритті цілісності об'єкта дослідження (підрозділ 1.2). Завдяки *структурно-функціональному* методу зґвалтування, що вчиняються неповнолітніми, досліджувалися як невід'ємний елемент, з одного боку – окремого суспільства, а з іншого – всієї системи міжнародного правопорядку (розділи 1-3). За допомогою *статистичного* методу було досліджено кримінологічну характеристику зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, зокрема особу неповнолітнього гвалтівника, (підрозділи 2.1, 2.2). За допомогою *анкетування* було проведено опитування респондентів щодо їх відношення до статевих злочинів, що вчиняються неповнолітніми (розділ 2). Також широко використовувалися методи *аналізу та синтезу* (розділи 1-3).

Емпіричну базу дослідження складають дані державної статистики, матеріали Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України, МВС України, Державної пенітенціарної служби України та результати використання конкретно-соціологічних досліджень специфіки об'єкта і предмета цієї дисертації, а також узагальнені дані, отримані в процесі анкетування 380 працівників органів внутрішніх справ, а також анкетування 350 респондентів щодо вивчення громадської думки з проблем профілактики зґвалтування. Проаналізовано 200 архівних кримінальних проваджень (справ) (2008-2014 рр.).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним з перших в Україні комплексним монографічним дослідженням питань запобігання зґвалтуванням органами внутрішніх справ, що вчиняються неповнолітніми. Автором сформульовано низку положень і висновків, нових у концептуальному плані та важливих для юридичної практики, зокрема:

вперше:

- розроблено класифікацію причин та умов зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, за соціально-психологічними критеріями, основними з яких є: значний рівень соціального і правового нігілізму неповнолітніх; негативний вплив соціального мікросередовища, засобів масової інформації; значний рівень групової та індивідуальної агресивності неповнолітніх; неадекватне ставлення неповнолітніх до осіб жіночої статі; значний рівень марґенальності неповнолітніх; байдуже й цинічне ставлення до суспільно-корисної праці, як основного засобу матеріального добробуту суспільства і окремої особи;

- запропоновано типологію особистості неповнолітнього гвалтівника за морально-психологічними якостями особистості: ситуативний; випадковий; асоціальний; злісний, особливо злісний тип злочинця;

- розроблено проект Комплексного плану щодо удосконалення системи спеціально-кримінологічних заходів запобігання органами внутрішніх справ зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, основу яких складають правові, організаційні та превентивні заходи;

удосконалено:

- наукові дефініції термінів «сексуальна злочинність», «сексуальні злочини», «статеві конфлікти»;

- положення класифікації особистісних характеристик жертв, які формують їх підвищений рівень віктимності та обумовлюють легковажну (10,4 %), безвідповідальну (15,5 %), нейтральну (34,7 %) та агресивну (39,4 %) поведінку жертв зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми;

- заходи індивідуального запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, з метою формування моральних принципів поваги і визнання статевої прав та свобод інших осіб; надання допомоги соціально неблагополучним сім'ям у вихованні підлітків; добровільного чи примусового лікування неповнолітніх, які мають психічні аномалії; більш ширше застосування методів переконання; адаптація осіб, що відбули покарання за вказані види злочинів;

- теоретичні та практичні підходи щодо змісту запобіжної діяльності органів внутрішніх справ, що в рівній мірі повинна бути спрямована як на недопущення

протиправної поведінки неповнолітнього гвалтівника, так і на зниження рівня віктимності жертви (потерпілого);

дістали подальшого розвитку:

– теоретичні положення методології дослідження запобігання органами внутрішніх справ зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми;

– наукові та практичні обґрунтування специфіки статевих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, які відображають негативну тенденцію щодо зниження вікової межі злочинця та особливу жорстокість злочинної поведінки зі застосуванням катування, знущання, заподіяння інших тілесних ушкоджень та вчинення вбивства;

– положення, щодо організаційно-управлінських проблем діяльності органів внутрішніх справ, що виражаються в несвоєчасному виявленні неповнолітніх, схильних до вчинення статевих злочинів; недостатньому профілактичному впливі на них; відсутності роз'яснювально-превентивної роботи серед жінок, які через свою віктимну поведінку можуть стати жертвами зґвалтувань; неузгодженість у діяльності різних служб, що забезпечують проведення профілактичної роботи з неповнолітніми;

– наукові обґрунтування удосконалення профілактичної діяльності органів внутрішніх справ щодо загальносоціального запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, основний принцип якої має полягати не лише в ізоляції підлітків від криміногенного середовища, але й в оздоровленні умов їх життя і мікросередовища та їх існування, орієнтації підлітків на утвердження моральних та культурних цінностей.

Практичне значення одержаних результатів, сформульованих у дисертаційному дослідженні, науково-обґрунтованих положень, висновків, пропозицій та рекомендацій полягають в тому, що вони впроваджені та мають перспективу використання у:

– *правотворчій сфері* – під час розробки законодавства, спрямованого на вдосконалення правового забезпечення профілактики зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми (акт впровадження Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності ВР України від 1 липня 2015 р. № 04-18/12-1579);

– *практичній діяльності* правоохоронних органів України – під час здійснення профілактичних заходів із метою запобігання органами внутрішніх справ зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми (акт впровадження ГУМВС України в Закарпатській області від 3 квітня 2015 р. № 1/275);

– *науково-дослідній діяльності* – для подальшого поглиблення знань з питань запобігання органами внутрішніх справ зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 21 квітня 2015 р.);

– *навчальному процесі* – як матеріали для підготовки відповідних підручників, навчальних посібників, навчально-методичних видань та для проведення занять з навчальних дисциплін «Кримінологія», «Профілактика злочинів» (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 21 квітня 2015 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки, що сформульовані в роботі, доповідалися на звітній науковій конференції факультету з підготовки слідчих (м. Львів, 25 березня 2011 р.); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Психологічні аспекти формування позитивної громадської думки щодо міліції в українському суспільстві» (м. Львів, 1 квітня 2011 р.); Всеукраїнській науково-теоретичній конференції «Шляхи та перспективи розвитку кримінального права України. Юридичні читання» (м. Одеса, 7 жовтня 2011 р.); науково-теоретичній конференції «Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення» (м. Київ, 26 березня 2015 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення, висновки та рекомендації дисертації висвітлені автором у десяти наукових статтях, п'ять з яких опубліковані в наукових фахових виданнях, що затверджені МОН України, одна стаття опублікована в науковому виданні іноземної держави (Молдова) та чотирьох тезах виступів на конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (238 найменувань) та п'яти додатків. Повний обсяг дисертації становить 233 сторінок, з яких основний текст роботи 196 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми дисертації, зазначається зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначається мета та задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів, наведено дані про їх апробацію та впровадження, а також подано відомості щодо кількості публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 «Теоретико-методологічні засади дослідження проблем зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми» охоплює три підрозділи.

У *підрозділі 1.1. «Ступінь наукової розробленості проблеми запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, в юридичній літературі»* зазначено, що різні аспекти профілактики зґвалтувань, які вчиняються неповнолітніми, розроблялися в наукових доробках багатьох видатних учених-юристів.

Реальні свідчення спонукають до всебічного і ґрунтовного вивчення як детермінант зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми в різних їх проявах на об'єктивному і суб'єктивному рівнях, так і специфічних рис особи неповнолітнього гвалтівника, й обґрунтування практичних способів зменшення обсягів і пом'якшення наслідків зґвалтувань у життєдіяльності суспільства і кожної людини. Враховуючи такі критерії та підходи вважаємо, що в загальному розумінні проблема зґвалтувань, які вчиняються неповнолітніми та заходів їх запобігання органами внутрішніх справ становить актуальність як з теоретичного, так і з практичного погляду.

Однак, незважаючи на зусилля багатьох учених і практиків, цілий ряд питань із числа теоретичних, правових та організаційних, залишилися ще недостатньо розробленими.

У підрозділі 1.2. *«Поняття та зміст зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, в структурі насильницьких злочинів»* визначено, що зґвалтування посідає особливе місце серед злочинів, які посягають на статеву свободу і недоторканність особи, є найбільш небезпечним з усіх статевого злочинів, характеризується найбільшою частотою вчинення.

Розглядаючи зґвалтування в системі статевого злочинів, вочевидь знаходить підтвердження той факт, що його вчинення невід'ємно пов'язане з насильством. Це підтверджується самим поняттям зґвалтування, яке закріплено у ст. 152 КК України.

Отже, говорячи про зґвалтування як статевий злочин слід враховувати, що механізм цього виду злочинної поведінки завжди пов'язаний із насильством, агресивно-зневажливим становленням до потерпілої особи, її життя, здоров'я, честі та гідності, свободи й недоторканності.

Інститутом відповідальності за злочини, пов'язані із сексуальним насильством, на нашу думку, є сукупність передбачених у кримінальному законодавстві правових норм, що встановлюють відповідальність за умисні насильницькі статеві зносини, які негативно впливають на сексуальні відносини між людьми і завдають фізичної та психічної шкоди.

З урахуванням різних наукових підходів й гіпотез зґвалтування, що вчинене неповнолітнім слід визначати як протиправний вплив або посягання особи, яка не досягла вісімнадцяти річного віку, що вчинене всупереч волі потерпілої особи та порушує її статеву недоторканність з метою задоволення статевого потягу або завдання сексуальної травми, вчинене із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану.

У підрозділі 1.3. *«Зарубіжний досвід запобігання зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми»* проаналізоване кримінальне законодавство багатьох держав де поняття зґвалтування є ширшим, ніж у законодавстві України, містить більший перелік конструктивних ознак складу злочину. До складу зґвалтування враховуються інші насильницькі дії сексуального характеру.

Проаналізувавши систему покарання зґвалтувань за англійським та американським кримінальним законодавством, дисертант прийшов до висновку, що доктринальна система покарань в Україні та інших континентальних державах розроблена більш повно. Сучасна система покарань в Україні має гуманний характер, тоді як у США та Великій Британії переважають риси каральної кримінально-правової системи, хоча й існує низка гуманних заходів впливу на злочинця (наприклад, пробація – особливі умови карності неповнолітніх злочинців, широкий перелік передумов дострокового звільнення від відбування покарання).

В окремих КК зарубіжних держав передбачено специфічні види звільнення від кримінальної відповідальності за зґвалтування. Так, відповідно до ч. 2 ст. 187 КК Швейцарії, діяння, вчинене щодо неповнолітнього, не є правопорушенням, що піддається покаранню, якщо різниця у віці між учасниками складає не більше

3 років. Якщо на час вчинення злочинного діяння особа ще не досягла 12-річного віку й існують особливі обставини, або потерпіла особа уклала з ним шлюб, то компетентний орган може відмовитися від переслідування, передачі в суд або від покарання (ч. 3 ст. 187 КК Швейцарії).

Найбільших успіхів у профілактиці рецидивних правопорушень і злочинів домоглися шведські органи соціального захисту спільно з поліцією. Так, підлітку, який вперше вчинив правопорушення, офіцери поліції та соціальні працівники роз'яснюють, що кожне правопорушення заноситься в комп'ютерну базу даних поліції, тобто на кожного правопорушника, якому більше 15 років, складають електронне досьє, яке зберігається протягом 5 років за дрібне правопорушення і 7-10 років – за більш тяжке. Наявність електронного досьє безпосереднім чином впливає на подальше життя людини в суспільстві, оскільки, наприклад, при влаштуванні на роботу або отриманні водійських прав, його персональні дані запитуються в поліції.

Цікавий той факт, що шведські поліцейські відділу у справах неповнолітніх не носять поліцейську форму, а при вуличному патрулюванні мають при собі зброю та відеокамеру. Відеозапис має своєрідний ефект профілактики правопорушень: молоді люди розуміють, що їх знімають на камеру, отже, надалі їх можуть впізнати та знайти, якщо вони вчинять правопорушення.

Як свідчить зарубіжний досвід, для ефективного вирішення проблеми запобігання зґвалтуванням, що вчинені неповнолітніми необхідні комплексні заходи: профілактика та виховання, програми соціальної, психологічної й консультаційної допомоги жертвам зґвалтувань, спеціальні програми просвітництва, координації зусиль різноманітних органів і служб (правоохоронних органів, судів, соціальних служб, кризових центрів, психоневрологічних диспансерів, суспільних правозахисних організацій, навчальних закладів); і найголовніше – удосконалення правової бази такої діяльності.

Розділ 2 «Кримінологічна характеристика зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми» містить три підрозділи.

У підрозділі 2.1. *«Стан, структура та тенденції зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми»* визначено, що для запобігання зґвалтуванням потрібні повні і точні знання про справжній стан цього явища. Необхідне встановлення кількісних і якісних ознак злочинності: рівень, динаміка, латентність, географія розповсюдженості та просторово-часові параметри (місце та час вчинення). Зґвалтування – це найпоширеніший сексуальний злочин. Він становить близько 90 % усіх сексуальних злочинів. Такий тип злочину, як зґвалтування, має різний характер поширення серед країн світу, наприклад у США на 100 000 жінок припадає 36 випадків зґвалтування, в Японії – 12, Англії – 3, Польщі – 7, а в Україні – 20.

Загальні показники переконливо свідчать, що в нашій країні зменшується рівень насилля. У 2008 році кількість злочинів у категорії «зґвалтування та замах» становила 993 (вчинених неповнолітніми 84), а в 2014 році – 419 злочинів (вчинених неповнолітніми 8).

За статистичних даних, в середньому приблизно 80 % зґвалтувань залишаються латентними. Це слід враховувати не лише при аналізі реальних масштабів, тенденції розвитку цього виду злочинів та їх частки в загальній злочинності, але й при розробці заходів превенції цього негативного явища, оскільки опинившись поза обліком, латентна частина злочинів залишається поза соціальним контролем і тому є особливо небезпечною.

Причини латентності зґвалтувань як взагалі, так і тих, що вчиняються неповнолітніми, можна поділити на дві групи: 1) пов'язані з не зверненням потерпілого та осіб, яким відомо про злочин, до правоохоронних органів та повідомленням про факт зґвалтування (як стверджують фахівці, щодо злочинності взагалі, незаявлені злочини складають 60-80 % від фактично вчинених); 2) пов'язані з практикою реагування правоохоронних органів на відповідні звернення та повідомлення.

Аналіз 200 кримінальних проваджень (справ) (2008-2014 рр.) показав, що 71,2 % у структурі аналізованих злочинів складають злочини, відповідальність за які передбачена ст. 152 КК України.

Доведено, що чим молодше злочинці, тим частіше вони вчиняють зґвалтування в групі. Зрідка зустрічаються стійкі групи, що спеціально утворилися для вчинення зґвалтувань. Намір на вчинення зґвалтування виникає, як правило, під час спільного вільного спілкування. Відсоток зґвалтувань, вчинених групою осіб, серед всієї кількості зґвалтувань, значно перевищує відсоток спричинення тяжкої шкоди здоров'ю групою осіб.

Характерною якісною ознакою аналізованих злочинів є також те, що переважну більшість зґвалтувань було вчинено в стані алкогольного, наркотичного та іншого сп'яніння.

За даними нашого дослідження, місцями вчинення зґвалтування є: 6,4 % – подвір'я та провулки, 5,6 % – під'їзди, 10,0 % – підвали, 12,0 % – горища, 3,2 % – гуртожитки, 6,4 % – приватні будинки, 7,2 % – квартира потерпілої, 8,0 % – квартира винних осіб, 11,2 % – квартира інших осіб, 12,8 % – ліс й лісосмуга, 9,2 % – парки, 3,6 % – сади.

У більшості випадків зґвалтування мають «міський» характер. Характерним є той факт, що абсолютна більшість зґвалтувань вчиняється в межах місця проживання гвалтівника. Цей факт повинен враховуватися як при плануванні превентивних заходів, так і при організації розслідування цієї категорії злочинів.

У підрозділі 2.2. «Кримінологічна характеристика неповнолітнього злочинця-гвалтівника» досліджуються соціально-демографічні, кримінально-правові, морально-психологічні та пенітенціарні характеристики неповнолітніх осіб, які вчинили зґвалтування.

Визначено, що зґвалтування в Україні в абсолютній більшості (99 %) випадків вчиняється особами чоловічої статі. Частка осіб жіночої статі, засуджених за зґвалтування, в Україні не перевищує 1 %.

До недавнього часу мало хто уявляв собі, що чоловіки можуть бути жертвою зґвалтування жінками. Однак випадки зґвалтування чоловіка жінкою – це реальність як для нашої, так і для інших держав, про що свідчать описані

приклади подібних зґвалтувань в літературі та пресі. Особливо, коли йдеться про середовище неповнолітніх, де такі факти останнім часом мають тенденцію до збільшення. Але при вчиненні зґвалтувань неповнолітні особи жіночої статі переважно виконують другорядну роль, тобто є не виконавцями, а пособниками, підбурювачами чи навіть організаторами вчинення цих злочинів. Аналіз судової практики показує, що жінки притягуються до кримінальної відповідальності за аналізований злочин тільки за співучасть.

Результати дослідження показують, що в сім'ях неповнолітніх, засуджених за зґвалтування, мали місце: а) пияцтво, бійки в сім'ях – у 28,2 % випадків; б) вчинення членами родини правопорушень і злочинів – 23,2; в) факти домагання з боку батьків – 17,5 %.

Майже половина неповнолітніх, засуджених за зґвалтування, виховувалися в повній сім'ї (мали батька й мати). Разом з тим виховувалися без матері – 3,4 %; без батька – 35,6 %; без батьків, у сім'ї родичів – 6,8 %; в державному закладі – 4,5 %.

За даними нашого дослідження, вчинення підлітками зґвалтувань, обумовлено вживанням: спиртних напоїв – 45,8 %; наркотичних засобів та психотропних речовин – 26,5 %; а також порушенням громадського порядку – 55,4 %; ухиленням від навчання і роботи – 64,4 %.

Отже, для морально-психологічних якостей неповнолітніх, які вчиняють зґвалтування, є типовим егоцентризм, при якому власні бажання та почуття розглядаються як такі, що підлягають безумовному задоволенню, тобто виступають як єдино значущі варіанти для вибору поведінки.

Таким чином, були виділені наступні типи особи неповнолітніх, які вчиняють зґвалтування: 1) до неповнолітніх гвалтівників випадкового типу належать особи зі загальною позитивною спрямованістю, які вчинили зґвалтування вперше – 11,4 %; 2) неповнолітні насильники ситуативного типу характеризуються яскраво вираженою споживацькою спрямованістю ідентифікуються через задоволення власних потреб, тому в зґвалтуваннях є підбурювачами або пособниками – 34,5 %; 3) неповнолітні насильники асоціального типу відрізняються антигромадською спрямованістю, схильністю до наркотиків й алкоголю, психічних чи соціальних розладів, як правило є пособниками чи виконавцями – 35,9 %; 4) неповнолітні насильники злісного типу з вмотивованістю на злочинну діяльність, майже завжди виступають в ролі організаторів, є лідерами неформальних угруповань – 15,3 %; 5) неповнолітні насильники особливо злісного типу – які раніше притягувалися до відповідальності за вчинення зґвалтування – 5,9 %.

Поряд з вищезазначеними типами особи серед неповнолітніх, які вчинили зґвалтування, зустрічаються змішані типи, тому загальний відсоток становить більше 100 %. Наприклад, ситуативний тип неповнолітніх гвалтівників нерідко поєднується з випадковим або асоціальним типом з яскраво вираженою агресивною спрямованістю.

У підрозділі 2.3. «Особливості детермінації зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми» здійснюється аналіз детермінант протиправної дії неповнолітніх.

Конкретизуючи основні фактори, що зумовлюють вчинення неповнолітніми зґвалтувань, слід виокремити: а) низькій матеріальний рівень добробуту сімей, які

виховують неповнолітніх; б) недостатнє фінансування навчально-виховних, освітніх закладів та закладів дозвілля; в) занепад виробництва і скорочення робочих місць, що спричинили безробіття.

Ще одним фактором злочинності неповнолітніх є розуміння ними нерівності громадян перед законом. Неповнолітні, спостерігаючи цей процес, зрозуміли, що особа, яка вчинила злочин, може уникнути покарання завдяки «високому» статусу в суспільстві чи (або) наявних відповідних зв'язків. Це, як правило, призводить до активізації злочинної діяльності підліткових груп, які не задумуються про покарання і сподіваються на те, що їм допоможуть уникнути покарання їх батьки або родичі.

Соціально-політичними факторами, які зумовлюють зґвалтування, що вчинені неповнолітніми, є:

1. Відсутність соціальної політики держави у сфері статевого виховання, статевих взаємин між чоловіком і жінкою, а також соціального контролю за підлітками, схильними до вчинення зґвалтувань у наслідок своїх особистісних якостей.

2. Деградація системи охорони здоров'я, що виступає фактором зростання фізичних і психічних захворювань серед підлітків, різних психічних аномалій, які можливо піддавати корекції в ранньому віці. Згодом, вони впливають на мотивацію злочинної поведінки.

3. Актуалії сьогодення визначені трансформацією та здебільшого руйнуванням мережі державних установ, що призвело до безглузлого проведення часу підлітків на вулицях, у під'їздах, на горищах і в підвалах. Такі зміни в соціальному світі детермінували появу ґрунту для розвитку наркотизму, вживання алкогольних напоїв, нерозбірливого статевого життя, зґвалтувань.

Кримінальній субкультурі неповнолітніх, які вчиняють зґвалтування, притаманні такі особливості: а) агресивне, жорстоке та цинічне ставлення до оточуючих; б) паразитичний антигромадський спосіб життя; в) статева розбещеність і цинічне ставлення до осіб жіночої статі.

Таким чином, антигромадський спосіб життя підростаючого покоління сприяє виникненню злочинних груп, зокрема вчинення зґвалтувань. У цих групах неповнолітні знаходять нерозуміння, все більше віддаляючись від суспільно значущих орієнтирів та цінностей. З віком підлітки починають цікавитися жіночою статтю, але їх антигромадський спосіб життя, алкоголізм, низький рівень морального розвитку, нерідко ускладнюють спілкування з дівчатами, що призводить до вчинення зґвалтувань.

Розділ 3 «Заходи запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 3.1. *«Загальносоціальні заходи запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми»* зазначається, що під загальносоціальним запобіганням зґвалтувань, які вчинені неповнолітніми, слід розуміти комплекс заходів соціального й економічного характеру, їх необхідно планувати та здійснювати державним органам і організаціям, освітнім установам та сім'ям як первинний осередок суспільства з метою їх запобігання. Ця профілактика

здійснюється відносно всього населення і до певних груп неповнолітніх, схильних до вчинення зґвалтувань.

На сьогодні найбільш актуальним є забезпечення функції загальносоціального запобігання насильницької поведінки неповнолітніх через найбільш значущі і довготривалі види діяльності державних органів влади та управління щодо вирішення масштабних завдань. У зв'язку з цим доцільними є розробка та реалізація на державному рівні молодіжної політики, яка врахує сучасні інтереси та особливості життєдіяльності молоді.

Отже, до основних заходів економічного характеру, спрямованих на запобігання зґвалтуванням, вчинених неповнолітніми, належать:

- прийняття і виконання Закону України «Про молодь», який буде націлений на вирішення чи пом'якшення економічних проблем неповнолітніх;
- поліпшення матеріального становища сімей, які виховують неповнолітніх, захист малозабезпечених сімей, гарантованість отримання ними роботи;
- скорочення підліткового та молодіжного безробіття;
- поліпшення матеріального забезпечення освітніх закладів та закладів дозвілля.

З метою підвищення моральності молоді їм потрібно прищеплювати суспільно-патріотичне виховання. Для цього необхідно здійснити наступні заходи: відновлення та розвиток освітніх та спортивних закладів; підвищення мотивації молоді до служби в Збройних силах України; максимальне використання можливостей установ культури та освіти для розвитку військово-патріотичного виховання.

Слід визнати, що питання здійснення прогресивної політики для запобігання зґвалтуванням, вчинених неповнолітніми, а також його систематичне вивчення та створення ефективних заходів на сьогодні є вагомим. Така політика і заходи повинні передбачати: забезпечення можливостей для отримання позитивних потреб молоді та організація системи підтримки, яка створює умови для розвитку особистості всіх молодих людей, особливо тих, хто явно схильний до скоєння статевих злочинів;

У підрозділі 3.2. «Спеціально-кримінологічні та індивідуальні заходи запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми» визначено, що мета спеціально-кримінологічного запобігання зґвалтуванням, що вчиняють неповнолітні, розкривається через нейтралізацію факторів та впливів на групу підлітків, зокрема проведення роботи з успішної адаптації неповнолітніх гвалтівників до соціальної сфери життя після відбування покарання.

До спеціально-кримінологічного запобігання також належить віктимологічне запобігання, під яким слід розуміти: а) виявлення осіб, які, з огляду на їх поведінку або сукупності особистісних якостей, із найбільшою ймовірністю можуть виявитися жертвами зґвалтувань; б) організація заходів нейтралізації негативних впливів, виховання, навчання, контроль і забезпечення особистої безпеки щодо цих осіб; в) запобігання і припинення конкретних і підготовлених зґвалтувань із використанням захисних можливостей потенційної жертви, а також тактичних

прийомів, що застосовуються при організації профілактичної роботи «від потерпілого».

Так, серед осіб жіночої статі, яким притаманна необережна, легковажна та аморальна поведінка, і які в наслідок цього можуть стати жертвою зґвалтування, необхідна відповідна роз'яснювальна та запобіжна робота. Така робота повинна проводитися силами не лише правоохоронних органів, але й тих підприємств, організацій і навчальних закладів, де працюють або навчаються дівчата та жінки.

Таким чином, засобами масової інформації для запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, можуть бути використані: а) роз'яснення причин, що породжують ці злочини та умов, які сприяють їх вчиненню, саме для того, щоб довести до свідомості підлітків правильне розуміння витоків цих явищ і викликати відповідну протидію; б) демонстрація невідворотності покарання за вчинене зґвалтування; в) виховний та профілактичний вплив на підлітків, схильних до скоєння зґвалтування; г) запобігання злочинних проявів шляхом інформування громадян щодо способів вчинення зґвалтувань та неповнолітніх, які їх вчинили; д) правове виховання підлітків.

У підрозділі 3.3. «Вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ по запобіганню зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми» подано висновок, що серед суб'єктів запобігання злочинності неповнолітніх особливе місце належить органам внутрішніх справ, які не тільки самостійно здійснюють спеціальні попереджувальні заходи, але й забезпечують проведення таких заходів іншими спеціальними органами та установами, створюють для цієї діяльності сприятливі умови та використовують їх можливості.

З метою запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми, співробітникам підрозділів у справах дітей ОВС необхідно: своєчасно виявляти асоціальні, криміногенні і кримінальні групи неповнолітніх, які можуть вчинити зґвалтування, встановлювати їх зв'язки; виявляти й усувати причини та умови, що сприяють цьому; ставити виявлені антигромадські групи неповнолітніх на профілактичний облік, що є підставою для організації з ними попереджувальної роботи; тактику роботи з асоціальними і криміногенними групами підлітків; проводити профілактичну бесіду з метою позитивного впливу на підлітків і тим самим переорієнтувати злочинні групи неповнолітніх на позитивні інтереси; проводити соціально-педагогічну реабілітацію неповнолітніх, що знаходяться в соціально небезпечному положенні.

У зв'язку з процесом омолодження злочинності неповнолітніх та з метою удосконалення законодавства України, доцільно внести наступні зміни:

а) передбачити правило про те, що в спеціалізовані установи для неповнолітніх, які потребують соціальної реабілітації, можуть бути поміщені особи віком до 11 років, які вчинили суспільно небезпечні діяння;

б) знизити до 9 років мінімальний вік правопорушників, з якого можливо їх помістити в спеціальний виховний заклад закритого типу.

Особливої актуальності набувають питання організації взаємодії підрозділів ОВС, до основних форм якої необхідно віднести: узгоджене планування заходів, які проводяться; забезпечення регулярного обміну інформацією; спільне проведення

окремих слідчих дій та оперативно-розшукових заходів; скоординоване виконання оперативними працівниками доручень слідчого з метою профілактики вчинення повторних зґвалтувань.

Функціонально оперативно-розшукова діяльність сприяє: а) виявленню як груп неповнолітніх, схильних до скоєння зґвалтування, так і їх потенційних жертв; б) позитивному профілактичному впливу на них, а саме через конфідентів оперативних апаратів органів внутрішніх справ.

ВИСНОВКИ

У **висновках** дисертації зроблено теоретичні узагальнення й обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення низки проблемних питань, пов'язаних із визначенням сутності та напрямів протидії зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, а також здійснено аналіз можливих способів пом'якшення наслідків таких злочинів органами внутрішніх справ. Відповідно до мети дослідження висунуто пропозиції, які спрямовані на розвиток або вдосконалення положень кримінологічної науки, зокрема тих, що стосуються ефективної протидії цьому виду злочинності.

Ці базові положення розкриті, деталізовані, змістовно осмислені в наступних тезових узагальненнях:

При з'ясуванні теоретичного аспекту статевих злочинів, які вчиняються неповнолітніми, в юридичній літературі встановлено, що проблема сутності цього виду злочинів та підвищення ефективності протидії злочинності неповнолітніх, незважаючи на значну кількість публікацій з цієї проблематики, все ще потребує певної уваги науковців, які застосують в її дослідженні сучасну наукову методологію. Адже досі спостерігається відсутність чіткого та однозначного визначення поняття статевих злочинів. Учені по різному трактують які саме злочинні дії слід відносити до цієї групи.

Для досягнення мети дисертації та вирішення поставлених задач з'ясовано обсяг та зміст понять «статеві злочини», «особа неповнолітнього гвалтівника», «жертва статевого злочину», виділено детермінанти статевих злочинів, що вчиняються неповнолітніми, окреслено напрямки протидії в діяльності органів внутрішніх справ.

На відміну від більшості статевих злочинів, зґвалтування завжди супроводжується насиллям над особистістю і найчастіше має тяжкі наслідки для жертви, завдає суттєвого збитку суспільству, людям.

Сексуальне насильство, як єдине поняття, не знайшло свого закріплення в національному кримінальному законодавстві. Воно, як правило, виражене поняттями фізичного насильства (ст. 152 КК України) або психічного (погроза застосування фізичного насильства (ст. 152 КК України), шантаж (ст. 303 КК України). Тому така законодавча недооцінка цього поняття призводить, на нашу думку, до певних проблем при систематизації злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством.

Аналіз даних статистики вказує на те, що за роки незалежності держави кількість зареєстрованих зґвалтувань (за абсолютними показниками) на території України стабільно зменшується. Так, у 2001 р. кількість засуджених неповнолітніх за вчинення зґвалтування складала 109 осіб, у 2014 р. – 8.

Характеризуючи груповий характер цієї категорії злочинів слід зауважити, що за співучасті вчиняється 52,9 % із загальної кількості злочинів і зазвичай групою 2-5 осіб.

Останніми роками спостерігається різке зростання участі жінок у різних злочинах, зокрема в зґвалтуваннях. До окремих типів групових зґвалтувань належать випадки з провідною роллю дівчат у злочинних діях. Способи, за допомогою яких вчиняється зґвалтування, поєднує те загальне, що вони спрямовані на досягнення однієї мети – встановлення статевих зносин у супереччю волі потерпілої особи. Проти волі зґвалтування вчиняється або шляхом заподіяння фізичного чи психічного насильства, що застосовується з метою перебороти опір потерпілої особи, який обумовлений її небажанням вступити з винним у статевий зв'язок, або з використанням безпорадного стану потерпілої особи.

Для зґвалтування, що вчиняється неповнолітнім злочинцем, характерним є стан алкогольного (переважно), наркотичного та іншого сп'яніння.

На механізм злочинної поведінки осіб, які вчинили статевий злочин, значний вплив мали сім'ї засуджених. Тому можна виділити такі основні обставини, що сприяли формуванню злочинця в сім'ї: 1) невиконання батьками своїх обов'язків щодо статевого виховання дітей; 2) самі батьки не стали належним прикладом для наслідування. Таким чином, сім'я не виконує покладеної на неї функції соціального контролю та забезпечення позитивної поведінки у статевих відносинах між людьми.

Конкретизуючи основні економічні фактори, що зумовлюють вчинення неповнолітніми зґвалтувань, слід виокремити: а) низький матеріальний добробут сімей, які виховують неповнолітніх; б) недостатнє фінансування навчально-виховних, освітніх закладів і закладів дозвілля; в) занепад виробництва і скорочення робочих місць, що спричинили безробіття.

Поширенню кримінальної субкультури неповнолітніх, які вчиняють зґвалтування, притаманні такі особливості: а) агресивне, жорстоке та цинічне ставлення до оточуючих; б) паразитичний антигромадський спосіб життя; в) статева розбещеність та цинічне ставлення до осіб жіночої статі. Багато науковців підкреслюють тісний зв'язок злочинності з низкою суміжних негативних явищ, що визначаються в кримінологічній літературі як «фонові»: алкоголізм, наркоманія, проституція, жебрацтво, суїцид, екстремізм.

Усіх жертв зґвалтувань, вчинених неповнолітніми, можна розділити на дві категорії: 1) потерпілі, які своєю поведінкою ні до початку вчинення зґвалтування, ні в процесі його вчинення, ні в якій мірі не давали злочинцям підстав для появи в них рішучості на вчинення зґвалтування; 2) потерпілі, які своєю поведінкою до початку вчинення зґвалтування дали злочинцеві підставу для виникнення у нього рішучості на скоєння зґвалтування (криміногенна поведінка потерпілої).

До спеціальних заходів запобігання цього злочину необхідно віднести: 1) своєчасні заходи оздоровлення середовища та допомоги неповнолітнім, які опинилися в несприятливих умовах життя і виховання; 2) заходи запобігання переходу на злочинний шлях і виправлення неповнолітніх, що допускають правопорушення; 3) заходи запобігання рецидиву підлітків, що вчинили злочини, а також виявлення та усунення обставин, які сприяють вчиненню цих злочинів.

У можливостях кримінологічної, зокрема віктимологічної профілактики, повинні використовуватися результати оперативно-розшукової діяльності: виявлення потенційних жертв зґвалтувань і позитивний профілактичний вплив на них.

Необхідно активізувати взаємодію різних державних служб та правоохоронних органів у сфері протидії зґвалтуванням, скоєних неповнолітніми. Так, з метою запобігання становлення неповнолітніх на злочинний шлях, їх виправлення та запобігання рецидивної злочинності, оперативним службам необхідно взаємодіяти із зацікавленими підрозділами ОВС під час отримання та перевірки інформації про зґвалтування, скоєних неповнолітніми.

При здійсненні ранньої профілактики найбільш важливими є психолого-педагогічні заходи запобігання, під якими розуміємо систему спеціальних навчально-виховних та психологічних заходів, спрямованих на формування в особистості моральних якостей, поваги і визнання статевої прав та свобод інших осіб, зокрема ті, що найбільш застосовуються вищезазначеними суб'єктами в процесі навчально-виховної роботи та контролю за неповнолітніми.

Розроблено Комплексний цільовий план запобігання органами внутрішніх справ зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми протягом 2015-2016 років.

Основні заходи полягають в наступному: проведення широкої регіональної інформаційної кампанії, направленої на роз'яснення захисту своїх прав та законних інтересів у зв'язку з вчиненням щодо них різних злочинів, у тому числі і зґвалтувань, для чого: а) здійснити тиражування й безплатне розповсюдження наочних матеріалів у вигляді листівок, календарів, пам'яток, брошур із зазначенням інформації про рівень зґвалтувань у регіоні, способи забезпечення особистої безпеки, б) проводити правовий «лікбез» із особами з метою ознайомлення їх із:— положеннями ст. 152 КК України яка передбачає кримінальну відповідальність за зґвалтування; запровадження виступів у засобах масової інформації представників правоохоронних органів і навіть жертв зґвалтувань з метою інформування громадськості.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Дьордй В. І. Система детермінант зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми / В. І. Дьордй // Митна справа. – 2011. – № 2 (74). – Ч. І. – С. 387–393.
2. Дьордй В. І. Вплив девіантної поведінки молоді на формування насильницької мотивації / В. І. Дьордй // Митна справа. – 2011. – № 4 (76). – Ч. 2. – С. 233–237.
3. Дьордй В. І. Кримінологічна характеристика особи неповнолітнього гвалтівника / В. І. Дьордй // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2011. – № 6. – С. 152–159.
4. Дьордй В. І. Сексуальное насилие как вид общеуголовного насилия / В. І. Дьордй // Закон и жизнь. – Молдова, 2013. – № 10/2. – С. 104–107.
5. Дьордй В. І. Система економічних та соціальних заходів, спрямованих на запобігання зґвалтуванням, що вчиняють неповнолітні / В. І. Дьордй // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2013. – № 1. – С. 212–217.
6. Дьордй В. І. Теоретико-методологічні засади запобігання зґвалтувань, що вчиняються неповнолітніми в Україні / В. І. Дьордй // Філософські та методологічні проблеми права. – 2014. – № 2 (8). – С. 159–170.
7. Дьордй В. І. Основні причини та умови вчинення зґвалтувань неповнолітніми / В. І. Дьордй // Матеріали звітної наукової конференції факультету з підготовки слідчих (Львів, 25 берез. 2011 р.) – Львів : ЛьвДУВС. – 2011. – С. 100–104.
8. Дьордй В. І. Девіантна поведінка неповнолітніх як причина насильницьких злочинів / В. І. Дьордй // Психологічні аспекти формування позитивної громадської думки щодо міліції в українському суспільстві : матеріали науково-практичної конференції (Львів, 1 квіт. 2011 р.). – Львів : ЛьвДУВС. – 2011. – С. 212–216.
9. Дьордй В. І. Кримінологічна характеристика неповнолітньої особи, що вчиняє статеві злочини / В. І. Дьордй // Шляхи та перспективи розвитку кримінального права України, юридичні читання : матеріали всеукраїнської науково-студентської (курсантської) конференції (Одеса, 7 жовт. 2011 р.). – Одеса : ОДУВС. – 2011. – С. 105–109.
10. Дьордй В. І. Запобігання зґвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми в Україні / В. І. Дьордй // Кримінологія теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення : збірник матеріалів науково-теоретичної конференції (Київ, 26 берез. 2015 р.). – НАВС, 2015. – С. 36–39.

АНОТАЦІЯ

Дьордай В.І. Кримінологічна характеристика та запобігання органами внутрішніх справ згвалтувань, що вчинені неповнолітніми. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2015.

Дисертація є самостійною і завершеною науковою працею, в якій на основі вивчення теоретичних положень, нормативних джерел та узагальнень практики їх реалізації, здійснено комплексний аналіз кримінологічної характеристики згвалтувань, що вчинили неповнолітні, а також визначено особливості їх запобігання.

У роботі здійснено теоретичне узагальнення й обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення низки проблемних питань, які пов'язані з визначенням сутності та напрямів протидії згвалтувань, що вчиняються неповнолітніми, проведено аналіз можливих способів пом'якшення наслідків таких злочинів органами внутрішніх справ. Відповідно до мети дослідження висунуто пропозиції, що спрямовані на розвиток чи вдосконалення низки положень кримінологічної науки. Зокрема тих, які стосуються ефективної протидії цьому виду злочинності.

Розглянуто злочинність неповнолітніх, як об'єкт кримінологічної характеристики, та проаналізовано її кримінологічно значущі ознаки. Визначено причини й умови згвалтувань, виявлено їх взаємопов'язані та спільні криміногенні фактори з іншими різновидами злочинності. Розроблено кримінологічний портрет неповнолітньої особи, що вчинила згвалтування, зокрема визначено основні криміногенні властивості та закономірності формування цих осіб.

Розглянуто та охарактеризовано загальносоціальні, спеціальні та кримінально-виконавчі заходи запобігання згвалтуванням, що вчинені неповнолітніми. Обґрунтовано науково-теоретичні, практичні висновки та пропозиції, що спрямовані на вдосконалення наукового, правового й організаційного процесу у сфері забезпечення запобігання згвалтуванням, що вчиняються неповнолітніми.

Ключові слова: запобігання, згвалтування, кримінологічна характеристика, причини й умови, неповнолітній, ресоціалізація, виховання.

АННОТАЦИЯ

Дёрдай В.И. Криминологическая характеристика и предупреждение органами внутренних дел изнасилований, которые совершены несовершеннолетними. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел, Киев, 2015.

Диссертация является самостоятельной и завершенной научной работой, в которой на основе изучения теоретических положений, нормативных источников и обобщения практики их реализации, осуществлен комплексный анализ криминологической характеристики изнасилований, которые совершили несовершеннолетние, а также определены особенности их предотвращения.

В работе проведено теоретическое обобщение и аргументированы практические рекомендации относительно решения комплекса проблемных вопросов, связанных с определением сути и направлений противодействия изнасилованиям, которые совершаются несовершеннолетними, проведено анализ возможных способов уменьшения негативных последствий органами внутренних дел. Согласно цели исследования выдвинуто ряд предложений, которые направлены на развитие или усовершенствование криминологической науки.

Исследовано преступность несовершеннолетних, как объект криминологической характеристики, и проанализированы ее главные признаки. Определены причины и условия изнасилований, которые совершаются несовершеннолетними, выявлена их взаимозависимость и общие криминогенные факторы с другими видами преступности. Разработан криминологический портрет несовершеннолетнего, который совершил изнасилование, а также определены основные криминогенные особенности и закономерности формирования этих лиц.

В отличие от большинства половых преступлений, изнасилование всегда сопровождалось насилием над личностью и часто имеет тяжелые последствия для жертв, причиняет большой, непоправимый убыток обществу. Сексуальное насилие, как однозначное понятие, не нашло своего закрепления в национальном криминальном законодательстве. Оно, как правило, выражается понятием физического насилия (ст. 152 УК Украины) или психического (угроза применения физического насилия), поэтому такая законодательная недооценка приводит, по нашему мнению, к определенным проблемам систематизации преступлений, связанных с сексуальным насилием.

Анализ ведомостей статистики свидетельствует о том, что количество зарегистрированных изнасилований (по абсолютным показателям), на территории Украины стабильно уменьшается. Так, в 2001 г. количество несовершеннолетних, которые совершили изнасилование, составляло 109 человек, а в 2014 – лишь 8. При исследовании группового характера этой категории преступлений, необходимо отметить, что при соучастии совершается 52,9 % из общего числа преступлений и, как правило, группой из 2-5 человек.

За последние годы наблюдается резкое увеличение участия женщин в различных преступлениях, в том числе и изнасилованиях. К отдельным типам групповых изнасилований относятся случаи с главной ролью девушек в преступных действиях. Способы, при помощи которых совершается изнасилование, соединяет то общее, что они направлены на достижение одной цели – установление половых отношений против воли потерпевшей личности. Для изнасилований, которые совершаются несовершеннолетним преступником, характерно совершение его в состоянии алкогольного или наркотического опьянения.

Рассмотрено и охарактеризовано общесоциальные, специальные и криминально-исполнительные меры предупреждения изнасилований, которые совершены несовершеннолетними. Аргументировано научно-теоретические, практические выводы и предложения, которые направлены на усовершенствование научного, правового и организационного процесса в сфере обеспечения предупреждения изнасилований, которые совершаются несовершеннолетними.

Ключевые слова: предупреждение, изнасилование, криминологическая характеристика, причины и условия, несовершеннолетний, ресоциализация, воспитание.

SUMMARY

Dordyay V. Criminological characteristics and prevention of internal affairs bodies rapes committed by minors. – Manuscript.

Thesis for the PhD (Law) scientific degree on speciality 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; Criminal and Executive Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2015.

Dissertation is an independent and complete scientific work which is based on the study of theoretical positions, regulatory sources and compilation practices for their implementation a comprehensive analysis of criminological characteristics of rape that did, the features of their prevention.

In this work, the theoretical generalization and practical recommendations to address the complex issues related to the definition of the nature and direction counter rape committed by minors, the analysis of possible ways to mitigate the effects of such crimes by the interior. For the purpose of the study put forward a number of proposals aimed to the development or improvement of certain provisions of criminological science. In particular those relating to the effective combating this type of crime.

Juvenile delinquency is considered as an object of criminological characteristics and analyzes its criminological and meaningful signs. The reasons and conditions rape, found their interconnectedness and criminal factors common to other kinds of crime. Designed criminological portrait of a minor who has committed rape, including the basic criminogenic properties and patterns of formation of these persons.

Considered and described general social and penal measures to prevent rape, if committed by minors. A scientific-theoretical and practical conclusions and proposals aimed at improving the scientific, legal and organizational process in the field of prevention of rape committed by minors.

Keywords: prevention, rape, criminological characteristics, causes and conditions, minor child, resocialization, education.